

אש תמיד

מים ראשונים: כבר זכינו לדון [בנר התמיד](#) ובעולת התמיד בפרשת תצוה והנה כעת גם אש התמיד. שלושה "תמידים" אלה מתחברים לציין את האופי הקבוע והבלתי פוסק של עבודת המשכן והמקדש, כולל בשבת! מעין שעון פנימי מתקתק ובלתי פוסק במרכז בקודש פנימה, כנגד השעון והשאון החיצוני והבלתי פוסק של חיי המעשה בחוץ. עבודת הכהנים בבית המקדש ולימים שיח תלמידי החכמים בבית המדרש, כנגד עבודת "העם שבשדות".

וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תִּקְדָּבוּ לֹא תִכְבֶּה וְבַעַר עָלֶיהָ הִכְהֵן עֲצִים בַּבֶּקֶר וְעֵרֹד עָלֶיהָ הֵעֵלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלֵמִים: אֵשׁ תָּמִיד תִּקְדַּח עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: (ויקרא ו ה-ו).¹

וְנָתַנוּ בְּנֵי אֶהֱרֵן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֲצִים עַל־הָאֵשׁ: (ויקרא א ז).²

ספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ד – אש מגבוה ואש מהדיוט

ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח - אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה ליתן אש מן ההדיוט. אש שירדה בימי משה לא נסתלקה ממזבח הנחושת, עד שבאו לבית העולמים. אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה ממזבח העולה, עד שנסתלקה בימי מנשה.³

מסכת יומא דף נג עמוד א – לא באש טעו נדב ואביהו

... ואלא מאי טעמא איענוש? ⁴ - כדתניא, רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן. מאי דרוש? ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח - אף על פי שהאש יורד מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט.⁵

ספרא צו פרשה א – בשעת המסעות

¹ ובפסוק ב שם: " ... הוא העלה על מוקדה על-המזבח כלהלילה עדהבקר ואש המזבח תוקד בו". שלוש פעמים השורש יק"ד, פעמיים "לא תכבה" לחיזוק "אש תמיד" (לאחר שבפסוק ב יכולנו לחשוב שרק עד הבוקר). ולפי טעמי המקרא תמיד הוא שם תואר לאש. לא "תמיד" המתאר את הפעולה הנדרשת ואת הדאגה שלא תכבה, אלא "אש-תמיד" כשם עצם ושם תואר. אש שיוקדת תמיד.

² כבר קדם לצינוי בפרשתנו, ציווי זה שבפרשת ויקרא א ז בתחילת סדר הקרבנות. משניהם ניתן ללמוד שבני האדם הם שמבעירים את האש ודואגים שתהיה אש-תמיד. לא כפעולה ניסית חד פעמית, אלא כפעולה אנושית יום-יומית וכחלק מעבודה הקודש כמו הקרבת הקרבנות, סידור העצים, פינוי הדשן, הטבת הנרות, הקרבת התמיד, קטורת שחרית וערבית וכו'.

³ וכן הוא בספרא שם בסמוך: "ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח, אמר רבי יהודה: מנין להצתת האליהא שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת? תלמוד לומר: ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח. אמר ר' שמעון: וכי עלת על לב שהזר קרב על גבי המזבח? אם כן למה נאמר: ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח? לימד על הצתת האש שלא תהא אלא בראשו של מזבח". אליהא הם קסמים דקים שנוחים להדלקה (להלן יומא מה ע"א, שיטת ר' יהודה). וכן הוא בגמרא יומא כו ע"ב בדברי חזקיה שמבחיין בין מלאכות שכשרות גם בזר ובין נתינת האש שאינה כשרה אלא בכהנים. מכל אלה משמע, שלמרות שיש מצווה לקיים אש תמיד ולהיזהר שלא תכבה, ולמרות האש מגבוה שירדה מהשמים בימי משה ושלמה ולכאורה לא פסקה - יש מצווה "ליתן אש מן ההדיוט". אימתי? אם בכל זאת כבתה האש? או שמא הכוונה רק לחיזוק אש הגבוה, היינו להוספת עצים שישמרו את האש הראשונית? אבל רבי יהודה מדבר על הצתת האליהא ורבי שמעון מציין היכן בדיוק היו מציתים את האש! ואף לשון הספרא הוא: "מצוה ליתן אש מן ההדיוט". ועל סילוק האש בימי מנשה, ראה דברינו [מנשה בן חזקיהו מלך יהודה](#) במיוחדים.

⁴ על מה נענשו שני בני אהרון נדב ואביהו שמתו ביום השמיני לחנוכת המשכן?

⁵ אולי על מנת לסנוגר על נדב ואביהו ולהראות שעם הצדיקים הקב"ה מדקדק כחוט השערה (ירושלמי שקלים ה א ומקורות רבים), באה גמרא זו ואומרת, בהמשך לספרא לעיל, שנדב ואביהו לא טעו בעיקר הדין, אלא "שקפצו" ולא נטלו רשות ממש. ואם כך, הלשון "אש זרה" של המקרא מקבלת משמעות חדשה. (חז"ל מדגישים במקומות רבים את האיסור להורות הלכה בפני רבו, עד כדי מדידת המרחק, "ב מיל, ממקום מגורי הרב, שבו מותר כבר לתלמיד חכם צריך להורות הלכה (ירושלמי שביעית ו א)). אבל רשב"ם (וחזקוני בעקבותיו) מחזירים אותנו לאש ההדיוט ולאש מן השמים של הספרא לעיל, ששוב לא כבתה, כשהם מדגישים שכאן, בחנוכת המשכן ביום השמיני היה דין מיוחד: "ונתנו בהן אש זרה אשר לא צוה אותם משה ביום הזה, שאעפ"י שבשאר ימים כתוב ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח, היום לא צויה ולא רצה משה שיביאו אש של הדיוט, לפי שהיו מצפים לירידת אש גבוה, ולא טוב היום להביא אש זרה, כדי להתקדש שם שמים שידעו הכל כי אש בא מן השמים". ורשב"ם משווה שם את האירוע לאלוהו בהר הכרמל: "לפי שהיה רוצה לקדש שם שמים בירידת האש של מעלה". חזרנו להבנה פשוטה של "אש זרה". ורק נזכיר שבלוח השנה שהתחדש בימינו, אין זה אלא סמלי ולא במקרה שפרשת שמיני בה מסופר על מות נדב ואביהו נופלת בלוח השנה של ימינו לאחר חג הפסח ולקראת ימי הזכרון.

"אש תמיד" - תמיד אף בשבת, תמיד אף בטומאה.⁶ לא תכבה, אף במסעות. מה עושים לה? כופים עליה פְּסַחְתָּהּ, דברי רבי יהודה. ר' שמעון אומר: אף בשבת ומסעות מדשנים אותה, שנאמר: "ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן".⁷

מכילתא דרבי ישמעאל ויקהל - מסכתא דשבתא פרשה א

"לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שמות לה ג), למה נאמר? לפי שנאמר: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ו ו), שומע אני בין בחול בין בשבת! ומה אני מקיים "מחלליה מות יומת" (שמות לא יד) - בשאר כל מלאכות, חוץ מן המערכה. ובמערכה,⁸ ומה אני מקיים: "לא תכבה" - בשאר כל הימים חוץ מן השבת.⁹ תלמוד לומר: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם" - במושבות אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר בבית המקדש.¹⁰

ספרי במדבר פרשת שלח פיסקא קז

"וכי תעשה בן בקר עולה או זבח ... ויין תקריב לנסך חצי ההין" ... על גבי ספלים. אתה אומר על גבי ספלים, או אינו אלא על גבי הקֵאֵשִׁים?¹¹ אם אמרת כן, נמצאת מכבה את המדורה, והתורה אמרה: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".¹²

מסכת יומא דף מה עמוד א

בכל יום היו שם ארבע מערכות.¹³ תנו רבנן: בכל יום היו שתיים מערכות והיום שלוש. אחת מערכה גדולה, ואחת מערכה שניה של קטורת, ואחת שמוסיפין בו ביום, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: בכל יום שלוש והיום ארבע, אחת של מערכה גדולה, ואחת מערכה שניה של קטורת, ואחת של קיום האש, ואחת שמוסיפין

⁶ את אש התמיד של שבת נראה להלן. עניין הטומאה קשור בקרבן תמיד שמקריבים אותו גם אם נטמא, משום הפסוק "במועדו" (מנחות עב ע"ב, פסחים עז ע"א, וכך גם קרבן פסח), והחידוש כאן הוא שגם מעלים את אבריו להקטרה על המזבח. ויש שמסבירים ששני ה"תמיד" קשורים זה בזה, היינו מדובר בטומאה שאירעה בשבת, ואע"פ כן ממשיכים בעבודה כרגיל משום "במועדו" ומשום "תמיד". והדברים נכונים גם לנר תמיד שגם שם דורש ספרא (אמור ג): "להעלות נר תמיד ... תמיד אף בשבת, תמיד אף בטומאה".

⁷ אש התמיד שע"ג המזבח המשיכה גם במסעות. כולל דישון המזבח היינו סילוק האפר ושיירי הקרבנות והעצים שנאכלו. ראה מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת במדבר - נשא פרק ד שמשלב את שיטת ר' יהודה ור' שמעון, ושם את הפסכתו מעל בגד הארגמן: "היו מדשנים בשעת מסעות ומדליקים עליו האש, לקיים מה שנאמר: אש תמיד תוקד על המזבח. ולאחר שהיו עושים כך, היו כופין עליו פסכתו, כדי שלא תשרוף האש הבגד הארגמן אשר עליו ... ושלושה דברים היה פסכתו משמש: בו מכסין האש על המזבח בשעת מסעות, ובו מוציאים את הדשן אל מחוץ למחנה, ובשעת עבודה היו משליכין אותו אל הרצפה, וכל כהן ולוי היה שומע קולו היה רץ ובא". ובאשר לפסכתו (או פסכתו בירושלמי מהדורת ונציה, מילה שמקורה ביוונית), ראה מסכת תמיד פרק ה משנה ה: "ופסכתו היתה כלי גדול מחזקת לתך, ושתי שרשרות היו בה: אחת שהוא מושך בה ויורד, ואחת שהוא אווז בה מלמעלן בשביל שלא תתגלגל. ושלושה דברים היתה משמשת: כופין אותה על גב גחלים ועל השרץ בשבת, ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח". ובמשכן, במדבר, שימש כאמור הפסכתו גם לכיסוי המזבח בשעת המסעות, לשמירה על אש התמיד שלא תכבה.

⁸ או אולי נאמר שגם בבית המקדש, גם במערכה (במזבח) אין הבערת אש בשבת שהרי יש לנו גם את הפסוק הראשון בו פתחה הדרשה: לא תבערו אש, בשמות לה! ומה גם שהרי כל איסורי ל"ט מלאכות לומדים ממלאכת המשכן שלא עשו בשבת! (זו תוספת שלנו).

⁹ ואת הפסוק "לא תכבה" נאמר על ששת ימי המעשה ובשבת לא תהיה אש במשכן ובבית המקדש. אנחנו עדיין בשאלה.

¹⁰ ראה נוסח בהיר יותר בילקוט שמעוני תורה פרשת ויקהל רמז תח: "לא תבערו אש ביום השבת. לפי שהוא אומר: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", שומע אני בין בחול בין בשבת! ומה אני מקיים: מחלליה מות יומת - בשאר כל מלאכות חוץ מן המערכה. או אינו אלא אף המערכה! ומה אני מקיים לא תכבה? בשאר כל הימים חוץ מן השבת. תלמוד לומר: לא תבערו אש בכל מושבותיכם [לה, ג] - במושבות אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר בבית המקדש". וזה באמת ההבדל בין לט מלאכות שלא הותרו בשעת עשיית המשכן, אך הותרו (מקצתן) בעבודה השוטפת במשכן ובבית המקדש. איסור "לא תכבה" ו"אש תמיד" עומד כנגד "לא תבערו אש ביום השבת" שהיא אחת משתי מלאכות המפורשות בתורה וממנה למדו פרטי דינים רבים לשאר מלאכות (שבת ע"א). וכאן בהכרח מדובר על אש הדיוט, על האש שבני אדם הצייתו בקיסמים דקים, בצד מסוים של המזבח (הערה 3 לעיל).

¹¹ היינו על גבי הקרבנות עצמם שנשרפים, היינו על המזבח ממש. ראה תוספתא סוכה פרק ג הלכה יד: "שני ספלים של כסף היו בראשו של מזבח: אחד של מים ואחד של יין וכו'". ובספלים (שהיו יורדים עד השיתין) היו מנסכים, לא על גוף המזבח.

¹² גם כאן נראה שמדובר באש של הדיוט ויש התחשבות ריאלית בחוקי הטבע של נוזלים שמכבים את האש. ובפרט בשבת שבה אם תכבה האש יהיה צורך להבעירה מחדש. או שמא שהחשש הוא שהניסוך יכבה גם את אש הגבוה המקורית.

¹³ ראה מחלוקת תנאים במשנה יומא פרק ד משנה ו: "בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: בכל יום שלש והיום ארבע. רבי יהודה אומר: בכל יום שתיים, והיום שלש". "והיום" הוא יום הכיפורים שבו הוסיפו מערכת עצים מיוחדת נוספת: "ליטול ממנה גחלים לקטורת של לפני ולפנים" (רש"י שם) ו"לכבוד היום" (שטיינזלץ). ובאמת, בכל יום הייתה מערכת מיוחדת לקטורת שהקטירו מעל מזבח הזהב, לפני ולא לפני, כפי שנראה להלן.

בו ביום. רבי מאיר אומר: בכל יום ארבע והיום חמש: אחת של מערכה גדולה, ואחת של מערכה שניה של קטורת, ואחת של קיום האש, ואחת לאיברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב, ואחת שמוסיפין בו ביום.¹⁴

מסכת יומא דף כא עמוד ב – האש הרובצת והאש המיתמרת

אמר מר: ועשן המערכה.¹⁵ ומי הוה עשן במערכה? והתניא: חמישה דברים נאמרו באש של מערכה: רבוצה כארי, וברה כחמה, ויש בה ממש, ואוכלת לחין כבישין, ואינה מעלה עשן! – כי קא אמרינן – בדהדיוט, דתניא: "ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח" – אף על פי שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט.¹⁶

המשך הגמרא שם – בין בית ראשון ובית שני

... אמר רבי חנינא סגן הכהנים: אני ראיתיה, ורבוצה ככלב! – לא קשיא; כאן במקדש ראשון, כאן – במקדש שני. ובמקדש שני מי הוא? והאמר רב שמואל בר אינאי: ... אלו חמישה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים. – אמרי: אין, מיהוה הוה, סיועי לא מסייעא.¹⁷

מדרש תנחומא פרשת תרומה סימן יא – המזבח עצמו לא נפגע מהאש היוקדת בו

"וצפית אותו נחושת" (שמות כז ב) – א"ר יהודה בר שלום: אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולמים! אמרת לי לעשות מזבח עצי שטים ולצפונתו נחושת, ואמרת לי: "אש תמיד תוקד על המזבח", אין האש מעברת אותו צפוי ושורפת את העץ?¹⁸ א"ל הקב"ה למשה: משה, המידות האלו הן אצלכם, שמא אצלי? הסתכל במלאכים שהן אש לוהט וכמה אוצרות שלג וברד יש לי ... ואין המים מכבים את האש ולא האש שורפת המים. וכן החיות של אש והרקיע שעל ראשן מן המים ... וכולם טעונות אש ברקיע שכולו מים ואין האש שורפת המים ולא המים מכבין את האש. למה? עושה שלום במרומו. ומפני שאמרת ליך: אש תמיד תוקד על המזבח, אתה מתירא שלא ישרפו העצים? מתים נכנסים לפני ויוצאין חיים – זה מטה אהרן: "ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים" (במדבר יז) ...¹⁹ מתים נכנסין לפני ויוצאין חיים²⁰ ואת מתירא שלא ישרפו העצים שבמזבח שהן עשויין לכבודי? מי צוה האש לשרוף? למד ממך כשהיית נכנס לתוך מחיצות של אש ומהלך בין הגדודים היה לך לְפָרְךָ. ועוד שהיית בא אצלי ... ואני אש אוכלת, שנאמר: "כי ה' אלהיך אש אוכלה" (דברים ד) – ראוי שיהא נכוית. ולמה כן?²¹ שהיית עולה לכבודי.

¹⁴ משותף לר' יוסי ור' מאיר היא מערכה מיוחדת (של הוספת עצים למזבח) לקיום האש שלומדים אותה מהפסוק: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה" שראינו בפתח דברינו. לר' מאיר יש מערכה מיוחדת ללילה שאולי אין מטרתה רק לסייע בשריפת קרבנות היום, אלא להחזיק את האש עד הבוקר, לפחות בגחלים עוממות שמהן ניתן לערוך את המערכת הגדולה הראשונה של הבוקר. שיטת ר' יהודה, המסתפק בשתי מערכות בכל יום, מתחברת עם דבריו שראינו לעיל בספרא על "הצתת האליתא" (ור' שמעון חברו שמציין היכן בדיוק מדליקים "בראשו של מזבח"). יש כאן הדלקה ממש והשאלה, שלא מצאנו לה תשובה היא איך לשיטת ר' יהודה מתקיימת "אש תמיד". אולי מהגחלים העוממות כפי שהצענו. כך או כך, ולמרות הבדל עקרוני זה, נראה שהצד השווה בכל השיטות האלה היא הדאגה המתמדת של הכהנים לקיים אש תמיד. "אש תמיד תוקד" – אומר הכתוב. יש לעשות פעולות על מנת לשמר את אש הגבוה שירדה פעם אחת (או פעמיים) לאורך זמן.

¹⁵ זהו אחד מהנסים שנעשו בבית המקדש, כמתואר מסכת אבות פרק ה משנה ה: "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש" ועל שניים מהם: "לא כבו גשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן", נכון יותר על האחרון, דנה כאן הגמרא.

¹⁶ דרשה זו מנסה לקיים את שתי האישות (או האישים) זו לצד זו. אש גבוה שהייתה רבוצה כארי ואינה מעלה עשן ואש הדיוט שדווקא בה אירע הנס שמעולם לא כבתה בגשמים והרוחות לא הסיטו את עשנה המיתמר היישר למרום. ואף על פי שאש הגבוה הייתה מצויה כל העת, לא היא "אש התמיד" ולא בה הצטוו הכהנים לתת אש ולהיזהר שלא תכבה. וכמעט היינו מתקנים את לשון הגמרא ואומרים: "אף על פי שירדה אש מהשמים והרי היא רבוצה כארי כל העת, לא ממנה מדליקים ולא היא המצווה: וביער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר, אלא מצווה להביא מן ההדיוט".

¹⁷ בהמשך הגמרא היא דנה בהבדל בין אש הגבוה של בית ראשון שהשתתפה בשריפת הקרבנות וזו של בית שני שלא סייעה כלל, רק הייתה שם כסמל. אש ההדיוט היא העיקר בבית ראשון ועוד יותר בבית שני. ולא ברור איך ומתי חזרה האש מגבוה אחרי שנסתלקה זו של שלמה כ"ל. כיצד חזרה בבית שני גם אם "רבוצה ככלב".

¹⁸ מְעַבְרָת מלשון להעביר, היינו לכולות. ואולי גם מְעַבְרָת, היינו, מקמטת את הנחושת מחום ואז העץ נגלה ונשרף. אבל בפשטות יותר נראה שהתחלפו כאן ע"ן ובי"ת והמילה במקור היא מְעַבְרָת כמו שמצאנו במדרש אגדה (בובר) שמות פרשת תרומה – תצוה פרק כז: "אין האש מבערת את הנחושת ושורפה את העצים?".

¹⁹ בקטע שהשמטנו מפתח המדרש את המוטיב שהעצים היבשים שהיו במקדש, הארזים ששלח חירם מלך צור לשלמה למלאכת בית המקדש, חזרו ונעוירו לחיים, פרחו, הוציאו ריח ואפילו פירות שהיו "פרנסה גדולה לפרחי כהונה". וכל זה עד שבא מנשה והכניס את הצלם להיכל ואז חזרו העצים ויבשו ואש התמיד כבתה, כפי שראינו בספרא לעיל. ועל נושא זה, הוא "יער הלבנון", נאריך בעזרת השם בפעם אחרת. נחזור למוטיב של אש התמיד שאינה שורפת את המזבח עליו היא יוקדת.

²⁰ אמירה קצת קשה לאהרון שהתקיים בו ההפך, בניו נכנסו חיים ויצאו שרופים ...

²¹ למה לא נכוית?

ואף מזבח העולה אעפ"י שכתוב בו: "אש תמיד תוקד על המזבח", לא הנחושת עתיד לבעור ולא העצים נשרפין. ואם תאמר שהיה צפוי הנחושת עבה, א"ר נחמיה: עובי דינר היה מצופה.²²

א"ר פנחס בן חמא: את סבור שמא האש יורדת מלמעלן לשעה היתה, לפיכך לא היה נזוק? אש המזבח [הייתה] יתירה, שלא היתה זזה הימנו לא ביום ולא בלילה, שנאמר: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

אליהו רבה (איש שלום) פרשה א – האש אינה אלוה רק סמל אזהרה

...²³ אמר לי: אתם אומרים אש אינה אלוה! מפני מה כתיב בתורתכם: "אש תמיד"? אמרתי לו: בני כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל עליהן תורה, לא ראו לא דמות אדם ולא דמות כל ברייה ולא דמות כל נשמה שברא הקב"ה על פני האדמה, שנאמר: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וכו' " (דברים ד טו),²⁴ אלא אלהים אחד: "הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים" (דברים י ז) שמלכותו קיימת בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים. ואתם אומרים: אש אלוה הוא!²⁵ אינה אלא כְּשֶׁבֶט, שנתנה לתשמיש לבני אדם על הארץ. משלו משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שנטל את הרצועה ותלאה בתוך ביתו, אמר להן לבניו ולעבדיו ולבני ביתו: בזה אני מכה אתכם ובזה אני מלקה אתכם ובזה אני הורג אתכם, כדי שיחזרו בהם ויעשו תשובה ... לכך נאמר: "אש תמיד", ואומר: "כי באש ה' נשפט" (ישעיה סו טז).²⁶

מסכת ברכות דף נה עמוד א – השולחן הוא המזבח ועליו אש של תורה

כתיב: "המזבח עץ שלוש אמות גובה", וכתוב: "וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה' " (יחזקאל),²⁷ פתח במזבח וסיים בשולחן!²⁸ רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כל זמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו - שולחנו של אדם מכפר עליו.²⁹

שבת שלום

²² לאחר כל הפלא והניסים וההשוואה עם משה שעלה למרום ולא נשרף ב"אש אוכלה" של השכינה (ולא בהבל פיהם של המלאכים, שבת פח ע"ב), והמתים שמקבלים חיים בבית המקדש, באה שאלה מעשית ממדעי הטבע: אולי לא נשרפו עצי השיטים מהם נעשה מזבח העולה, משום שהנחושת שהגנה עליהם הייתה עבה דייה? (נחושת היא אנג מתכת בעלת מוליכות חום וחשמל גבוהה מאד) התשובה היא: לא. ואנו חוזרים לצד הניסי. ראה ויקרא רבה ז ה, פרשת צו: "ואש המזבח תוקד בו ... המזבח היה מוקד באש. תני בשם רבי נחמיה: קרוב למאה ושש עשרה שנה היתה האש מתוקדת בו: עצו לא נשרף ונחשתו לא ניתך. אם תאמר שהיה גלוד, שנינו בשם ר' הושעיה: כעובי דינר גרדיון היה בו". נראה שהמזבח שהיה לוהט מחום אך איננו נשרף, מְאָכֵל (ומעכל) את הקרבנות והעצים שניתנים עליו והוא עצמו איננו אוֹכֵל, מחזיר אותנו לחיזיון הסנה! ואולי זה מקור למציירים את הסנה וכותבים תחתיו "אש תמיד".

²³ בסוף פרשה א של מדרש אליהו רבה לפרשת בראשית, הוא מתאר וויכוח של "הסופר" עם "הבר" (חכם) "בעיר אחת גדולה", מעין הוויכוחים השכיחים עם מינים ופילוסופים, שתחילתו בשאלה מפני מה ברא הקב"ה שרצים בעולם והמשכו בקטע שלהלן על השוואת אלהים לאש.

²⁴ אבל אש דווקא כן ראו, ככתוב בשמות יט יח: "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" וכן בדברים ד לו: "ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש".

²⁵ הדגש הוא על "אתם", אתם הם אלו שאומרים שאלוהים הוא אש (או ההפך שהאש היא אלוהים). נראה שהוויכוח כאן הוא עם הדת **הזורואסטריית** (דת זרתוסטרא, אמגושית בלשון חז"ל, "עובדי האש") שהאמינה באש ככוח עליון בבריאה.

²⁶ אש התמיד אינה נוכחות אלוהית במשכן, אומר הסופר לחבר, אלא מעין אות אזהרה ותזכורת. ראה בדומה משל הסיף והספר שירדו כרוכים לעולם (ויקרא רבה לה ו, דברינו **ספרא וסיפא** בפרשת ראה), המקל והרצועה התלויים לפני הדיינים (סנהדרין ז ע"ב) ועוד. אלא שבהמשך הדרשה (בקטע שלא הבאנו), נראה שהדרשן קצת מסתבך כשהוא ממשיך שם ושואל, כנראה את עצמו וקהל שומעיו: "יכול אתה להשיבני ולומר לי: כי ה' אלהיך אש אוכלה (דברים ד כד)". וגם הדימוי שלא ראו כל תמונה במעמד הר סיני הוא בעייתי כפי שהערנו לעיל. נראה שבפרשות האחרונות אנחנו סובבים הלך וסוב סביב המורכבות של מעשה המשכן (והקרה) לחטא העגל כפי שציינו בקשר עם מעשה המרכבה בפרשת כי תשא). בפרט להולכים בשיטת רמב"ן שהמשכן הוא המשכן מעמד הר סיני, וכדבריו בפירושו לשמות כה ב: "וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר". בדומה לאש, ראה גם המדרש על הגויים שמצאו את הכרובים בבית המקדש וגיננו את ישראל שהם עובדים בסתר עבודה זרה (יומא נד ע"א, איכה רבה פתיחתא ט). אש התמיד היא אולי לא רק תזכורת לשבטו ורצועתו של אלהים, אלא גם לגבול הדק והעדין של אש תורה ואמונה מול אש זרה וכפירה. של אש תמיד של כהונה מסורה וצנועה מול אש הקנאה השורפת של כהונה מסואבת ומתנשאת, כפי שלימדתנו להוותנו ההיסטוריה.

²⁷ ראה הפסוק המלא ביחזקאל מא כב: "המִזְבֵּחַ עֵץ שְׁלוֹשׁ אַמּוֹת גְּבֵה וְאָרְכוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת וּמִקְצֵעוֹתָיו לוֹ וְאָרְכוֹ וְקִרְתָּיו עֵץ וְיִדְבַּר אֵלֵי זֶה הַשְּׁלֶחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' ". זה אחד מהפסוקים בפרקי סוף ספר יחזקאל המתארים את בית המקדש העתידי בשונה מהמתואר בשאר ספרי התנ"ך (תורה ומלכים בפרט), שהרי במקדש היה מזבח והיה שולחן והם שני דברים נפרדים. אך לא זה מה שמטריד את הדרשן שלנו, ואדרבא, הוא מנצל עירוב זה של מזבח ושולחן לדרשה עריבה.

²⁸ ראה ביטויים דומים של "פתח וסיים", כמו "פתח באבל וסיים במועד" (מועד קטן יא ע"ב), "פתח בכד וסיים בחבית" (בבא קמא כז ע"א), "פתח בברכה וסיים בקללה ... פתח בקללה וסיים בברכה" (בראשית רבה סו ד) ועוד. חלקם כשאלה ותמיהה וחלקם בניחותא.

²⁹ מתוך שיזדמנו עניים לאכול משולחנו (בגמרא שם) ומתוך ששיחו בדברי תורה ומדרש ופרשת השבוע וירבו בדברי תורה שנמשלו לאש ונמשלו למים.

מחלקי המים

מים אחרונים 1: הנה זכינו לא רק לחלק מים כהרגלנו, אלא גם קצת אש. מהשילוב של שני הפכים אלה נברא העולם, כמאמר הגמרא בחגיגה יב ע"א: "תנא: אש ומים. מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה, ועשה מהן רקיע". ובבראשית רבה ד ז: "רבי אבא בר כהנא אמר: משום רב נטל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה ומהן נעשו שמים". השילוב של שניהם - אש ומים - נמצא גם בדברי תורה שפעם נמשלו למים (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח) ופעם לאש (מכילתא דרשב"י יט יח); "ואין המים מכבים את האש ולא האש שורפת המים", כדברי התנחומא. שניהם מביאים חיים לעולם, שניהם בחינם ובשניהם עדיפה גישה של מעט מעט ובריחוק מה על פני קפיצה לליבה שאחריתה כווייה או טביעה.

מים אחרונים 2: "אש תמיד" היא מנהג שמקובל בתרבויות רבות, מימי קדם ועד נרות זכרון תמידיים של ימינו, כמו ליד קברות החייל האלמוני. ואף בישראל יש מספר אתרים בהם בוערת "אש תמיד", כמו ברחבת הכנסת לזכר חללי מערכות ישראל ויד ושם בירושלים, יד קנדי וכיכר רבין בתל אביב. ראה הערך [אש תמיד](#) בויקיפדיה.